

A külföldi hungarika gyűjtemények kérdése egy nemzetközi konferencián

A külföldi hungarika állományok kialakulása elsősorban spontán folyamatok eredménye, amelyeket az adott külföldi környezetben megnyilvánuló oktatási és kutatási igény hívott életre, vagy sok esetben a környezetben működő magyar alkotó és közéleti személyek, illetve intézmények hagyatéka, irattára, archívuma alapozott meg. Fejlődésüket az adott intézmény jól körülhatárolt programja és annak folyamatossága, az ott működő szakértők hozzáértése, a magyarországi kapcsolatrendszer (kiadványcsere, kutatási programok), s a hazai szolgáltatások (könyvterjesztés, propaganda, információ) nívója határozza meg.

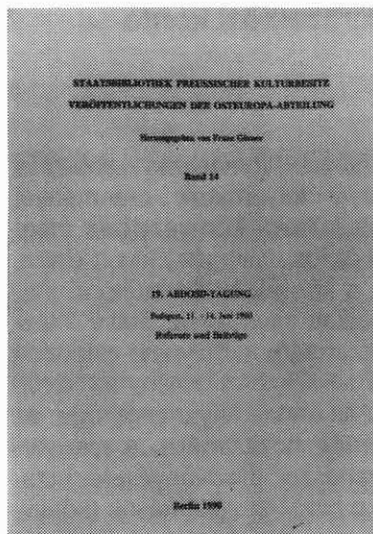
A külföldi hungarika gyűjtemények jelentős része e kategóriába sorolható, ezt a gyűjteményi kört egészítik ki a hazai kezdeményezésként létrejövő kulturális intézeti könyvtárak.

A hungarika gyűjtemények és könyvtári állományok szerte a világon egyfajta spontán rendszert képeznek, amelyen keresztül a kutatás eredményei, s a kutatást szolgáló információk mint egy kommunikációs csatornán áramlanak, s a kutatás forrásait és dokumentumait felhalmozva a kommunikációs rendszer csomópontjainak szerepét töltik be.

A rendszer működőképességének egyik feltétele az áttekintés megszerzése és a kapcsolatok kialakítása. Az erre irányuló törekvések nem új keletűek. Intézmények és kutatók együttműködése a tudományos élet kapcsolatrendszerének mindenkor természetes részét képezték. Hasonlóképpen az egyes gyűjtemények feltárásának igénye is jelentős hagyományokra tekinthet vissza, s közzismert módszerei alakultak ki, például:

- ▶ a hungarika állományokat bemutató katalógusok (Pl. Czigány Lóránt : Hungarica.; English books, prints, maps, periodicals etc. relating to Hungary collected by Bela Iványi-Grünwald. Alphamstone 1967.; Katalog der finnisch-ungarischen Bestände der NSuUB. Göttingen 1977. 1. Ergänzungsband 1982. 2. Ergänzungsband 1986., a párizsi nemzeti könyvtár (Bibliothèque National) hungarika anyagának feltárására a Széchényi Könyvtár részvé-

Az itt ismertett könyvek az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

19. ABDOSD-Tagung : Budapest 11-14. Juni 1990 :
Referate und Beiträge / Zusammengestellt von Martin
Batisweiter. - Berlin, 1990. - XII, 212 p. - (Veröffentli-
chungen der Osteuropa-Abteilung, ISSN 0175-5528 ;
Bd. 14.). - ISBN 3-88053-039-6

telével kialakított program, vö. Bertrand
Boiron Die Erfassung der Hungarica-Bes-
tände in der französischen Nationalbiblio-
thek c. előadás 19. ABDOSD-Tagung
stb.), és a

- ▶ leíró tanulmányok (Pl. Gosztonyi Péter:
Stiftung Schweizerische Osteuropa Bib-
liothek = Osteuropa Zeitschrift für Gegen-
wartsfragen des Ostens (1984), pp. 538-
540.) stb.

A tájékozódás és kapcsolatteremtés igénye
fejeződik ki az utóbbi évtizedek több konferenci-
ájának programjában is. Ilyen volt például 1980-
ban a *Külföldön élő magyar származású könyv-
tárosok és hazai könyvtárosok találkozója* (Buda-
pest, 1980. augusztus 11-15.), 1985-ben a
Magyar könyvtárosok II. tudományos találkozója
(Budapest, 1985. augusztus 26-27.), 1987-ben
Berlinben a Humboldt Egyetemen az NDK
könyvtárak hungarika állománya ügyében tartott
tanácskozás (*Vortrag und Expertengespräch zur
Erkundung und Erschliessung von Hungarica in
Bibliotheken der DDR, veranstaltet im Fachge-
biet Hungarologie/Finnugristik an der Hum-
boldt-Universität zu Berlin* am 5. April 1988 im

Rahmen der Tage der ungarischen Kultur in der
DDR 1988), és részben ezt a célt szolgálta 1990-
ben az európai hungarológiai központok kollok-
viuma Párizsban (*Colloque européen des Cent-
res de Hungarologie, Paris, 10-12 octobre 1990.*)

Ebbe a sorba illeszkedik be az 1990-ben Bu-
dapestben tartott, a Kelet-Európa kutatás kérdése-
it elemző ABDOSD (Der Arbeitsgemeinschaft der
Bibliotheken und Dokumentations-Stellen der
Osteuropa-, Südosteuropa- und DDR For-
schung) konferencia*, amelynek egyik szekciója
keretében foglalkoztak a külföldi könyvtárak hun-
garika állományával.

Az előadások többféle módon közelítették
meg a kérdést. Néhány előadás figyelmet szen-
telt a *gyűjtemények keletkezés történetének* és a
fő hangsúlyt a gyűjtemények fejlődését alakító
tényezők feltárására helyezte. E tudománytör-
téneti és művelődéstörténeti elemzések a gyűjte-
mények alakítását befolyásoló főbb motívumok
kítűnő példáit nyújtják. *Kesztyűs Tibor* előadása
például (Die Hungarica-Sammlung in der Nieder-
sächsischen Staats- und Universitätsbibliothek,
Göttingen) a göttingeni egyetemi könyvtár finn-
ugor gyűjteményének 18. századi megalapozá-
sában a nyelvészeti kutatás kiemelkedő szemé-
lyiségének, *August Ludwig Schlözernek*, vala-
mint a könyvtár igazgatójának, *Christian Gottlieb
Heynenek* betöltött szerepét dokumentálja. *Brid-
get Guzner* (The Hungarian Holding of the British
Library) a British Museum könyvtárában található
hungarika gyűjtemény tudatos fejlesztésének
kezdeményezésében a kiemelkedő könyvtári
szakember, *Anthony Panizzi* és *Thomas Watts*
szerepét ismerteti, amely egy statisztikai felisme-
résen alapult. A megvalósításra *Széchenyi Fe-
renc* katalógusa, a kor legjelentősebb hungarika
forrása adott lehetőséget Panizzinak 1846-ban.
Természetesen mindkét szerző tovább kíséri a
kapcsolatrendszer és a gyűjteményfejlesztés
összefüggéseit az elkövetkező évszázadokban,
ill. évtizedekben is. A széles körű áttekintés
szempontjából *Anne Ainz* és *Lea Lumi* előadása
(Hungarica in der Nationalbibliothek Estland) kü-
lönösen figyelemre méltó. Az előadás az ész-
t-magyar kulturális kapcsolatoknak azt a vonulatát
követi nyomon, amely utat nyitott a magyar szel-
lemi élet termékeinek az észti gyűjteményekbe. A
kapcsolatrendszer és így a gyűjteményfejlődés

* A konferenciáról készült ismertetőt ld. Könyvtári Figye-
lő. 1990. 3-4. sz. 349-352.p.

négy szakaszát különbözteti meg: 1) Az indulás, amely *Reguly Antal* nyelvész 1841-es észtországi látogatását követi; 2) az 1918-1940 közötti időszak, az Észti Köztársaság korszaka, amikor az európai nyitás következtében a tartui egyetemen számos külföldi, így magyar professzor is (Csekey István, Virányi Elemér, Györke József, Fazekas Jenő) tanított, ekkor 1937-ben csatlakozott a Széchenyi Könyvtár is az észti-magyar kultúregyezményhez; 3) a 2. világháború és 1953 közé eső időszak, amikor leszűkültek a kapcsolatok, 4) ezzel szemben az utolsó időszak - az 1960-as, 1970-es, majd 1980-as évek -, ismét a kapcsolatfelvételt hozta magával. Az Infoinstitut számítógépes adatbázisának tájékoztatása szerint ma az észti könyvtárak együttesen évi 7000-8000 címet szereznek be Magyarországról.

Az előadások másik csoportja a *gyűjtemény-leírás és helyzetelemzés módszerét* követi. E beszámolók egy része jelentős nagy intézmények állományába beépült hungarika gyűjtemények, illetve állományrészek bemutatására vállalkozott, például a brit egyetemi könyvtárakról *John Freeman*, a holland egyetemek könyvtárainak anyagáról *Anne Preis*, a Hannover Institut hungarika gyűjteményéről *John D. Dwyer*, a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin *Zvonko Prepelč*, a Sudost Institut (München) hungarika gyűjteményeinek tényeiről *Gerhard Seewann* ad részleteket.

Külön érdeklődésre tarthat számot az előadások harmadik csoportja, amely az oktatást, kutatást vagy művelődést szolgáló *önálló gyűjteményekről* ad képet. Az utóbbi évtizedekben számos ilyen intézmény jött létre, például a finnországi (Pori) Magyar Irodalmi Központ, vagy a hamburgi Zentrum für Hungarologie. Ezekről az intézményekről számol be *Marjaana Karjalainen* és *Holger Fischer* referátuma.

Az önálló gyűjtemények közül a müncheni Magyar Intézet hungarika gyűjteménye különösen figyelemre méltó. A konferencián *K. Lengyel Zsolt* adott összefoglalást róla. (Hungarica-Bestände im Ungarischen Institut, München).

A gyűjtemény szorosan beépül az intézet, a kutatói műhely életébe, amely 1962-ben alakult. Az intézet munkáját az egyetem oktatóiból alakult elnökség és igazgatótanács irányítja. Az intézet maga három részlegből áll. Két szerkesztőségből és a gyűjteményekből.

A két szerkesztőségben folynak a *Studia Hungarica* című sorozat és az *Ungarn Jahrbuch*

közreadásának munkálatai. Tehát az intézet tevékenységének jelentős részét tudományos kiadói tevékenység teszi. Az intézet három gyűjteménye a következő: 1) a könyvtár, 2) az emigrációs sajtógyűjtemény és 3) az archívum.

A *könyvtár*: 1989-ben kb. 10 000 egység, amely könyv- és folyóiratgyűjteményre oszlik. Célja, hogy a kutatást és az intézményben folyó kiadványszerkesztői munkát egy megfelelő kézikönyvtárral támogassa. Állományát monográfiák, folyóiratok, forráskiadványok, bibliográfiák, lexikonok és egyéb kézikönyvek teszik. Állománya kb. évi 200 művel gyarapodik, főként a 29 cserepartner útján.

Az *emigrációs gyűjtemény* (1945-): A gyűjtemény az 1945 után emigrációban megjelent magyar időszaki kiadványok gyűjteménye. Alapját *Pálinkás László* firenzei professzor (Istituto Ungherese) gyűjteménye vetette meg, amelyet 1963/64-ben az intézetnek ajándékozott. Az 1970-es évek elején végzett felmérés szerint a gyűjtemény 856 címből és 2561 évfolyamból állt. 1989-ig 81 újabb címmel bővült. Ma a magyar emigrációkutatás egyik legjelentősebb gyűjteménye. Az anyagról 1975-ben bibliográfia készült: *Mildschütz, Koloman*: Bibliographie der ungarischen Exilpresse (1945-1975). München 1977.

Az *archívum*: 1) *Személyi fondok*: amely jelentős személyiségek hagyatékait tartalmazza. Ezek a következők: *Baranyai-Lőrincz Gusztáv* (1886-1977) szobrász személyes iratai, *Dénes Tibor* (1907-1983) tudományos jegyzetei és levelezése, *Hamvas Béla* (1889-1968) filozófiai és esztétikai műveinek gépiratai, *Hennyey Gusztáv* (1888-1977) ny. vezérezredes és m. kir. külügyminiszter levelezése és írásai, *Hevesy Pál* (1883-1988) meghatalmazott miniszter és rendkívüli követ iratai és kiadatlan művei, *Mészáros Lázár* (1796-1858) honvéd altábornagy autográf emlékiratai, *Ölvedi János* (1914-1983) történész, rádiószerkesztő tudományos jegyzetei és kéziratai. E fondok tudományos feldolgozása és publikálása folyamatban van, illetve szerepel a közeljövő terveiben. 2) *Tematikus fondok*: Transzilvanica, amely a 20. századi transzilvanizmus c. intézeti kutatás bázisát képező film-, másolat- és sajtókivágat-gyűjtemény; 1956: sajtókivágatok gyűjteménye. 3) *Vegyes anyagok*: a magyarországi építészetre és képzőművészetre vonatkozó dia-, foto- és térképgyűjtemény (700 kép, 1200 dia).

A történelmi átalakulás következtében, amikor az emigráció és Magyarország viszonya

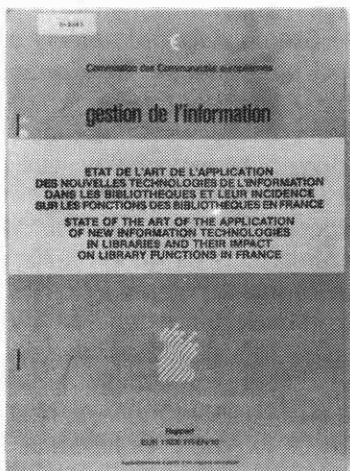
megváltozott, feltehető, hogy a korábban az archívum anyagát gyarapító hagyatékok egy része Magyarországra kerül. Úgy véli, hogy a gyűjtemények funkcióját és a terveket ismételtelen át kell gondolni. Mindenekelőtt a meglévő gyűjtemény feldolgozására kell majd erőiket fordítani.

Mint láttuk tehát, a hungarika gyűjteményekről különböző formákban, egyre több tájékoztatást kapnak a kutatók és szakemberek, s a gyűjtemények kapcsolatrendszere is bővül. A hazai tudományos és regisztratív feltáró tevékenység iránt is egyre nagyobb az igény. Ezt az igényt elégtílik ki azok a programok, amelyek a különböző típusú külföldön fellelhető hungarika dokumentumok regisztrációját és tudományos feldolgozását látják el. A régi magyarországi nyomtatványok felkutatását és számbavételét az RMNY szerkesztősége indította el évtizedekkel ezelőtt, *Borsa Gedeon* irányításával, a térképek regisztrálást *Patay Pálné* vezetésével az OSZK

Térképtára végzi, *Csapodi Csaba* és *Csapodiné Gárdonyi Klára* munkája nyomán az MTA Kézirattárában őrzik a középkori kéziratok és kódexek hungarika vonatkozásainak nyilvántartását. 1986-ban kezdődött meg *Windisch Éva* tervei alapján, és az OSZK Kézirattárában épül az újkori kéziratok nyilvántartása. 1985-ben a Széchényi Könyvtárban megkezdődött a külföldi könyvtárak hungarika állományának felmérése. Az eredmények közreadása 1990-től egy kiadványsorozat keretében (*Hungarika-anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke*. Szerk. Kovács Ilona és Faragó Lászlóné) indult meg az OSZK hungarika dokumentációs osztályának gondozásában.

Remélhetőleg a jelen kommunikációs és informatikai feltételek hozzájárulnak a hungarika gyűjteményekre vonatkozó ismereteink folyamatos bővüléséhez, s a jövőben a gyűjtemények egyre szélesebb körben fejthetik majd ki hatásukat.

Kovács Ilona

Etat de l'art de l'application des nouvelles technologies de l'information dans les bibliothèques et leur incidence sur les fonctions des bibliothèques en France. = State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in France: Rapport final / par L'École Nationale Supérieure des Bibliothèques et la Fédération Française de Coopération entre Bibliothèques ; publ. par CCE. - Code project LIB-2/10. - Luxembourg : EC, 1988. - XXIV, 298 p. (EUR ; 11036 FR-EN/10).

A könyvtárak automatizálása az Európai Közösség országaiban 2.

1992-re az Európai Közösség országai nemcsak a határok nélküli gazdasági és politikai egységet óhajtják megvalósítani, hanem az egységes információs rendszert is. Ennek érdekében a tagországok 1986-ban elhatározták, hogy felméri a könyvtári munkafolyamatok gépesítésében elért eddigi eredményeket. A vizsgálati jelentések az Európai Közösség „Információs-tervezés” (*Information Management*) című sorozatában jelentek meg 1988-as impresszummal, a résztanulmányok tehát a nyolcvanas évek első felére jellemző helyzetet tükröztek. Az egyes országok gépesítése terén azóta sok minden megváltozott, de a tendencia és a célok jól megfigyelhetők. A *Könyvtári Figyelő* 1990. 3-4. számában Nagy-Britannia, az Ír Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Dánia, Hollandia, Belgium, Olaszország, Spanyolország és Portugália könyvtárainak információtechnológiai helyzetéről